

УДК: 52(4)

Biblid 1451-3188, 24 (2025)

Год XXIV, бр. 90-91, стр. 223–245

Изворни научни рад

Рад примљен 25. 5. 2025. године

Рад одобрен 24. 6. 2025. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2025.24.90_91.13

CC BY-SA 4.0

ЕВРОПСКА СВЕМИРСКА АГЕНЦИЈА

Душко ДИМИТРИЈЕВИЋ*

Анстракт: Европска свемирска агенција (*European Space Agency* – ESA), представља главног европског актера у истраживању и коришћењу свемира. Основана је 1975. године, од стране Европске свемирске конференције која је одлучила да створи ову Агенцију с циљем спајања већ постојећих организација – Европске организације за истраживање свемира (*European Space Research Organisation* – ESRO) и Европске организације за развој лансера (*European Launcher Development Organisation* – ELDO). Сврха Европске свемирске ESA је да обезбеди и промовише сарадњу међу европским државама у свемирским и научно-технолошким истраживањима. Истраживања би требало да се користе за научне сврхе и за развој оперативних система у свемиру. То претпоставља разраду и спровођење дугорочне европске свемирске политике којом се утврђују конкретни свемирски циљеви и којом се препоручује усклађивање државних политика у односу на политике других националних и међународних организација и институција. Коначно, овакав приступ требало би да доведе до координације свемирских програма унутар Европске уније, те до усвајања кохерентнијих националних индустријских политика у области свемира. У том погледу, Европска свемирска агенција је и важан фактор у формирању међународног свемирског права кроз интерне процедуре које

* Институт за међународну политику и привреду, Београд. E-mail: dimitrijevicd@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3375-7280>. Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2025“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2025. године (евиденциони број: 200041).

развија, као и кроз имплементацију међународних свемирских пракси и споразума које закључује.

Кључне речи: Европска свемирска агенција – ESA, ESRO, ELDO, истраживање и коришћење свемира

1) УВОД

Од касних педесетих година 20. века у Европи је дошло до наглог развоја истраживачких активности везаних за свемир. У хладноратовској свемирској утакмици Совјетског Савеза и Сједињених Америчких Држава, европске државе су схватиле да њихови национални пројекти не могу да се такмиче са пројектима ових двеју супер сила, због чега је било неопходно развити међусобну сарадњу како би ускадиле постојеће потребе са финансијским, техничким и интелектуалним ресурсима. На основу предлога Међународног савеза за геодезију и геофизику (IUGG) и Светске метеоролошке организације (WMO) покренут је међународни свемирски пројекат „Међународна геофизичка година“, у периоду од јула 1957. до децембра 1958. године од стране 67 земаља. Пројекат је обухватао 14 дисциплина науке о Земљи: аурору, сјај ваздуха, космичке зраке, геомагнетизам, гравитацију, физику јоносфере, прецизно мапирање географске дужине и ширине, метеорологију, океанографију, нуклеарно зрачење, глациологију, сеизмологију, ракете и сателите.¹ Владе Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза у јулу 1955. године званично су објавиле намеру да лансирају сателите у орбиту Земље као део њихових истраживачких програма којима се даје подршка пројекту „Међународна геофизичка година“. Овакав развој догађаја, наговестио је завршетак Хладног рата у којем је научна размена између Истока и Запада била прекинута. То је дало подстицаја за нове напоре у вези обједињавања европских свемирских активности. Тако су годину дана након историјског догађаја од 4. октобра 1957. године, када је Совјетски Савез са космодрома Бајконур лансирао први Земљин вештачки сателит Спутњик 1, два истакнута нуклеарна физичара и члана западноевропске научне заједнице Едоардо Амалди (*Edoardo Amaldi*) и Пјер Оже (*Pierre Auger*) иницирали оснивање заједничке западноевропске свемирске агенције.²

Раних шездесетих година Европа је била кључна у стварању Међународне организације за телекомуникационе сателите (ITSO или INTELSAT), која је поседовала и управљала констелацијом комуникационих сателита који

¹ “CSAGI Guide to World Data Centers”, in: *Annals of the International Geophysical Year*, 1959, Vol. 7, pp. 139–374; C. N. Hill, *A Vertical Empire: The History of the UK Rocket and Space Programme, 1950–1971*, World Scientific Publishing, London, 2001, pp. 1–253.

² “History of Europe in Space”, ESA. Интернет: https://www.esa.int/About_Us/50_years_of_ESA/History_of_Europe_in_space.

пружају међународне телекомуникационе и емисионе услуге, а у сврху заштите сопствене свемирске индустрије. Такође, Савет Европе препоручио је 1960. године стварање европске агенције за промовисање мирољубивог коришћења свемира и за развој и изградњу свемирских летелица.³ Будући да нису желеле да остану по страни у овим дешавањима, неке од заинтересованих влада европских држава основале су европску Припремну комисију за просторна истраживања (*Commission Préparatoire Européenne de Recherche Spatiale* – COPERS), којој је одобрен осмогодишњи буџет са задатком да испита могућности развоја институционалне сарадње у области свемирских истраживања.⁴

Током 1962. године шест западноевропских земаља, међу којима Белгија, Велика Британија, Француска, Немачка, Италија и Холандија (којима се придружила и Аустралија), потписале су конвенцију која је довела до формирања Европске организације за развој лансера (*European Launcher Development Organisation* – ELDO). Њен задатак био је сконцентрисан на развој експерименталног лансера за сателите тешког транспорта „Европа“, заснованог на британским ракетама *Blue Streak* и француским *Coralie*.⁵ Паралелни напори поставили су темеље за оснивање Европске организације за истраживање свемира (*European Space Research Organisation* – ESRO), посвећене научним свемирским програмима и изградњи сателита. Припреме за њено оснивање обавила је поменута Европска припремна комисија која је, након састанка одржаног 24. и 25. октобра 1961. године у Минхену, припремила документ у којем је представила будућу Европску организацију за истраживање свемира. У такозваној „Плавој књизи“ биле су изложене основе програма рада ESRO-а. У основи, њен рад требало је да се заснива на активностима Европске организације за нуклеарна истраживања (CERN), која је основана 1954. године. Конвенција ESRO ступила је на снагу 20. марта 1964. године.⁶ Међу оснивачима Европске организације за истраживање свемира биле су Белгија, Данска, Француска, Савезна Република Немачка, Италија, Холандија, Шпанија, Шведска, Швајцарска и Уједињено Краљевство. Две друге

³ “Council of Europe Recommendation 251”, 24 September 1960.

⁴ “Agreement between the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Belgium, Denmark, France, the Federal Republic of Germany, Italy, the Netherlands, Norway, Spain, Sweden and Switzerland setting up a Preparatory Commission to study the possibilities of European collaboration in the field of space research”. Meyrin, 1 December 1960, *UN Treaty Series*, 1964, Vol. 507, p. 312, etc.

⁵ “Convention for the Establishing of a European Organisation for the Development and Construction of Space Vehicle Launchers”, 1962, *UN Treaty Series*, 1964, Vol. 507, p. 177, etc. Конвенција је ступила на снагу 29. фебруара 1964. године.

⁶ “Convention for the Establishment of a European Space Research Organisation”, 1962, *UN Treaty Series*, 1965, Vol. 528, p. 33, etc.

земље које су учествовале у раним активностима COPERS-а, Аустрија и Норвешка, одлучиле су да се не придруже новој организацији задржавајући, притом, статус посматрача. Оснивачки документ ESRO описује Европску организацију за истраживање као ентитет искључиво посвећен научним активностима. То је био случај током већег дела њеног постојања, али у последњим годинама пре формирања Европске свемирске агенције, када се ESRO суочавао са финансијским потешкоћама, започео је програм у области телекомуникација, што је указивало да ова међународна организације није била фокусирана искључиво на науку, већ и на телекомуникације и посматрање Земље из свемира.⁷

У лето 1972. године француска влада предложила је другим европским земљама нови и технолошки једноставнији лансер. Пета Европска свемирска конференција, одржана у децембру 1972. године, показала се као прекретница за развој европске свемирске индустрије. Одобрива је лансирану ракету L-3S, касније названу *Ariane*, са Француском као вођом пројекта, као и *Spacelab*, истраживачку лабораторију са посадом која је требало буде лансирана у теретном одељку америчког свемирског шатла.⁸ Овим другим пројектом требало је да руководи Немачка. На организационом нивоу ово је довело до спајања паралелних активности ELDO и ESRO а, с друге стране, то је довело до њихове дисолуције и правне сукцесије кроз оснивање нове међународне организације – Европске свемирске агенције (*European Space Agency* – ESA). Њено оснивање везује се за Конференцију одржану у Паризу 30. маја 1975. године, на којој је усвојена Конвенција о оснивању Европске свемирске

⁷ ESRO је током 1968. године у Нордвјику у Холандији успоставио Европски центар за истраживање свемира и технологију (*European Space Research and Technology Centre* – ESTEC), који је постао њен главни центар за развој технологије и тестирање свемирских летелица и свемирске технологије.

⁸ Током 1973. године ESRO и NASA су постигле договор да изграде *Spacelab*, модуларни научни пакет за употребу на летовима свемирског шатла. Изградња је започела 1974. године, а први модул уступљен је NASA у замену за укључивање европских астронаута у њене свемирске летове. *Spacelab* је коришћен на 25 летова шатла између 1983. и 1998. године. Као наследник ELDO-а, ESA је осамдесетих година прошлог века почела да гради ракете за беспилотне научне и комерцијалне терете, међу којима је била најпознатија *Ariane* која је углавном носила комерцијалне терете у орбиту почев од 1984. године. Напреднији систем за лансирање, *Ariane 4*, радио је између 1988. и 2003. године, а захваљујући њему ESA се котира као светски лидер у комерцијалним свемирским лансирањима. У новијем периоду, дошло је до преласка на још напредније системе за лансирање из серије *Ariane* и *Vega*, што је означило „нови почетак“ будући да је ESA кроз сарадњу са европском компанијом за комерцијална лансирања *Arianespace* конкурисала америчкој компанији *SpaceX*. Видети: Megan Gannon, “European Space Agency leaders expect a challenging year ahead”, *Spacenews*, 2019. Интернет: <https://spacenews.com/european-space-agency-leaders-expect-a-challenging-year-ahead/>.

агенције.⁹ Конвенција је била отворена за потписивање од стране држава чланица Европске свемирске конференције до 31. децембра 1975. године.¹⁰ Завршним актом Конференције и повезаним резолуцијама утврђени су услови за потписивање Конвенције и за функционисање Европске свемирске ESA.¹¹ Крајем маја 1975. године Конвенцију су потписале: Савезна Република Немачка, Краљевина Белгија, Краљевина Данска, Шпанија, Француска Република, Италијанска Република, Краљевина Холандија, Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске, Краљевина Шведска и Швајцарска Конфедерација. Конвенцију је 31. децембра 1975. године, потписала и Ирска. Коначно, Конвенција је ступила на снагу 30. октобра 1980. године.¹² Седиште ESA је у Паризу.¹³

Данас, Европска свемирска агенција има 23 државе чланице: Аустрију, Белгију, Чешку, Данску, Естонију, Финску, Француску, Немачку, Грчку, Мађарску, Ирску, Италију, Луксембург, Холандију, Норвешку, Пољску, Португал, Румунију, Словенију, Шпанију, Шведску, Швајцарску и Уједињено Краљевство. Летонија, Литванија, Словачка и Канада придружене су чланице ESA.

2) СВРХА

Према члану 2. Конвенције о оснивању Европске свемирске агенције њена сврха је да обезбеди и промовише (искључиво у мирољубиве сврхе) сарадњу између европских држава у истраживању свемира и технологији и њиховим свемирским применама, с циљем њихове употребе у научне сврхе и за

⁹ "Convention for the Establishment of a European Space Agency", *UN Treaty Series*, 1983, 1297, pp. 187–382. Конвенција има пет Анекса. Анекс I односи се на привилегије и имунитете; Анекс II садржи финансијске одредбе; Анекс III односи се на факултативне програме обухваћене чланом 5(1b) Конвенције; Анекс IV регулише питања интернационализације националних програма. Коначно, Анекс V односи се на индустријску политику.

¹⁰ CSE/CS(73)19, Rev. 7. Чланом 19. Конвенције о оснивању Европске свемирске агенције прописано је да на дан њеног ступања на снагу Агенција преузима сва права и обавезе Европске организације за истраживање свемира и Европске организације за развој и изградњу лансирних ракета.

¹¹ CSE/CS(73)20, Rev. 7.

¹² "ESA Convention and Council Rules of Procedure", ESA Communications, Noordwijk, 2019. У складу са чланом 16. став 3 Конвенције, Савет је изменио одређене одредбе у анексима Конвенције усвајањем следећег: ESA/C-M/CXXII/Res. 1 (Final), chapter IV, усвојене 20. 10. 1995. године; ESA/C-M/CLIV/Res. 2 (Final), chapter III, усвојене 15.11. 2001. године; ESA/C/CLXXIX/Res. 6 (Final), усвојене 22. 6. 2005. године и ESA/C(2009)73, усвојене 10. 6. 2009. године.

¹³ John Krige, Arturo Russo, Laurenza Sebesta, *A History of the European Space Agency 1958–1987: The story of ESRO and ELDO 1958–1973*, ESA, 2000, Vol. II, p. 34.

оперативне системе свемирских примена кроз разраду и спровођење дугорочне европске свемирске политике, препоручивањем свемирских циљева државама чланицама и усклађивањем политика држава чланица са другим националним и међународним организацијама и институцијама, потом и кроз разраду и спровођење активности и програма у области свемира кроз координацију Европског свемирског програма и националних програма, те њиховом постепеном и што потпунијом интеграцијом у Европски свемирски програм, посебно у погледу развоја сателита.¹⁴ Уз наведено, њена сврха треба да се оствари разрадом и спровођењем индустријске политике која одговара њеном програму кроз давање препорука кохерентне индустријске политике државама чланицама.¹⁵ Из наведеног је јасно да ESA, као међународна међувладина организација, постиже ову сврху кроз вршење мисије којом се обликује развој европских свемирских капацитета и којом се осигурава да улагања у свемир доносе користи грађанима Европе и света.¹⁶

3) АКТИВНОСТИ И ПРОГРАМИ

Европска свемирска агенција покрива широк спектар активности које, између осталог, укључују лансирне летелице, науку, роботска и људска истраживања небеских тела, навигацију, посматрање Земље, телекомуникације, свемирско инжињерство, безбедност и операције у свемиру.¹⁷ Она пројектује,

¹⁴ Спровођење активности ESA „искључиво у мирољубиве сврхе“ подразумева да се свемирске активности ове организације морају вршити уз поштовање међународног јавног права, водећи рачуна о правним инструментима као што су Повеља Уједињених нација или Уговор о свемиру, али и обичајно међународно право. Видети: “The European Space Agency as a mechanism and an actor of international cooperation”, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Legal Subcommittee, Fifty-seventh session Vienna, 9–20 April 2018, A/AC.105/C.2/2018/CRP.20, p. 2.

¹⁵ *Ibid.*, Art. 2. of the ESA Convention.

¹⁶ Некадашњи генерални директор ЕСА – Жан-Жак Дорден (*Jean-Jacques Dordain*), у интервјуу из 2003. године, изнео је став да су „свемирске активности намењене добробити грађана, а грађани траже бољи квалитет живота на Земљи. Желе већу безбедност и економско богатство, али такође желе да остваре своје снове, да прошире своје знање и желе да млађи људи буду привучени бављењем науком и технологијом. Мислим да свемир може све ово: може произвести виши квалитет живота, бољу безбедност, веће економско богатство, а такође испунити снове и жеђ наших грађана за знањем и привући младу генерацију. То је разлог зашто је истраживање свемира саставни део свеукупних свемирских активности. Одувек је било тако и биће још важније у будућности“. Видети: “Launching a New Era with JAXA: Interview with Jean-Jacques Dordain”, Интернет: https://web.archive.org/web/20050706132534/http://www.jaxa.jp/news_topics/interview/vol4/index_e.html). JAXA. 31.10. 2003.

¹⁷ Током 1966. године у Фраскатију је основан Европски институт за истраживање свемира (*European Space Research Institute – ESRIN*) који је био истраживачки центар у власништву

гради и управља објектима и флотом свемирских мисија у орбити око Земље и у Сунчевом систему.¹⁸ Европски астронаути лете у орбиту са астронаутима из партнерских држава. У том смислу, према одредби члана 4. Конвенције, „државе чланице имају обавезу да олакшају размену лица која се баве послом у оквиру надлежности Агенције, у складу са применом својих закона и прописа који се односе на улазак, боравак или излазак са њихових територија на било које лице“.

Члан 5. Конвенције о оснивању Европске свемирске агенције ближе разрађује активности ESA. Исте обухватају обавезне активности, у којима учествују све државе чланице, и опционе активности, у којима учествују све државе чланице, осим оних које се формално изјасне да нису заинтересоване за учешће у њима. Члан 5. даље наводи да у погледу обавезних активности ESA има обавезу да обезбеди извршење основних активности, као што су образовање, документовање, студије будућих пројеката и технолошки истраживачки рад. Она треба да обезбеди разраду и извршење научног програма који укључује сателите и друге свемирске системе, потом треба да прикупи релевантне информације и да их дели државама чланицама, треба да скрене пажњу на празнине и дуплирање и да пружи савете и помоћ за усклађивање међународних и националних програма, треба да одржава редован контакт са корисницима свемирских техника и да буде информисана о њиховим захтевима. У погледу опционих активности, ESA је дужна да обезбеди извршење програма који могу, укључивати: пројектовање, развој, изградњу, лансирање, постављање у орбиту и контролу сателита и других свемирских система, пројектовање, развој, изградњу и рад лансирних постројења и система за свемирски транспорт.¹⁹

У области свемирских примена ESA може, уколико се укаже потреба, да обавља оперативне активности под условима које ће дефинисати Савет већином свих

Европске свемирске агенције. Касније је овај институт преобликован у Центар за посматрање Земље. Његов задатак био је да прикупља податке са сателита за заштиту животне средине. Иначе, ESA управља мисијама на Месец и Марс, а планира и активности истраживања других небеских тела попут Јупитера, Меркура, Сунца, као и избегавања удара астероида на Земљу (што је био случај са њеном мисијом из 2024. године под називом *Hera*).

¹⁸ У том погледу важан је Европски центар за свемирске операције (*European Space Operations Centre – ESOC*), који од 1967. године служи као главни центар за контролу мисија Европске свемирске агенције. Примарна функција ESOC-а, који руководи из Дармштата у Немачкој, јесте управљање беспилотним свемирским летелицама у име ESA, лансирањима и фазом ране орбите (LEOP), као и мисијама трећих страна. Центар је одговоран и за низ активности везаних за операције унутар ESA у сарадњи са индустријским сектором и међународним партнерима (на пример, за инжењеринг земаљских система, развој софтвера, динамику лета и навигацију, развој алата и техника контроле мисије и студије свемирског отпада).

¹⁹ Ови пројекти морају бити усклађени са одредбама Анекса III Конвенције.

држава чланица. При томе, ESA треба да стави на располагање дотичним оперативним агенцијама сопствена постројења која им могу бити корисна. Она треба да обезбеди, по потреби, у име дотичних оперативних агенција лансирање, постављање у орбиту и контролу сателита за оперативне примене. Такође, ESA треба да обавља и било коју другу активност коју захтевају корисници и коју одобри Савет. Трошкове таквих оперативних активности сносиће дотични корисници. У погледу координације и интеграције програма ESA треба да благовремено прими од држава чланица информације о пројектима који се односе на нове свемирске програме, треба да олакша консултације међу државама чланицама и да предузме све потребне евалуације, као и да формулише одговарајућа правила која ће усвојити Савет једногласним гласањем свих држава чланица.²⁰

Програми ESA дизајнирани су да сазнају више о Земљи, њеном непосредном свемирском окружењу, Сунчевом систему и свемиру.²¹ Такође, програми су намењени развоју сателитске технологије и услуга и промоцији европске индустрије.²² Према одредби члана 6. Конвенције, за извршење програма који су јој поверени, ESA треба да одржава интерне капацитете потребне за припрему и надзор својих задатака и, у том циљу, она оснива и управља таквим установама и објектима који су потребни за њене активности. ESA може закључивати посебне аранжмане за извршење одређених делова својих програма од стране или у сарадњи са националним институцијама држава чланица, или за самостално управљање одређеним националним објектима. Приликом спровођења својих програма, државе чланице и ESA треба да настоје да искористе постојеће објекте и расположиве услуге као и да их рационализују. Отуд, ESA неће стварати нове објекте или услуге без претходног испитивања могућности коришћења постојећих.

Према члану 9. Конвенције ESA треба да стави своје објекте на располагање, о трошку дотичне државе, свакој држави чланици која затражи да их користи за своје програме, под условом да се тиме не угрожава њихово коришћење за

²⁰ Циљеви и процедуре интернационализације програма наведени су у Анексу IV.

²¹ ESA је била укључена у различите програме попут Хоризонта 2000, Коперникуса, Галилеа, *Terrae Nova* и других. Главни научни програм ESA јесте „Космичка визија 2015–2025“, што је тренутни циклус дугорочног планирања мисија свемирске науке. Програм пружа стабилност потребну за развој активности свемирске индустрије у наредним деценијама. Исти треба да омогући прелазак са теоријског развоја почетног концепта на производњу научних резултата. Програм пружа нове, приступачније и висококвалитетније свемирске услуге широј јавности путем новоразвијених свемирских технологија. Видети: „Cosmic Vision, Space Science for Europe 2015–2025“, 2019. Интернет: <http://sci.esa.int/cosmicvision/46510-cosmic-vision/>.

²² Francis Lyall, Paul B. Larsen, *Space Law – A Treatise*, Routledge, London/New York, 2025, pp. 20–23.

сопствене активности и програме. Савет има обавезу да двотрећинском већином свих држава чланица одреди практичне аранжмане према којима ће се објекти ставити на располагање. Ако, ван активности и програма наведених у члану 5, али у оквиру циљева ESA, једна или више држава чланица желе да се укључе у пројекат, Савет може одлучити двотрећинском већином свих држава чланица да стави на располагање помоћ ESA. Трошкове који настану за ESA сноси дотична држава чланица или државе чланице. Производи развијени у оквиру програма ESA треба да буду испоручени било којој држави чланици која је учествовала у финансирању предметног програма и која тражи да се такви производи испоручују за сопствене сврхе. Савет може двотрећинском већином свих држава чланица утврдити практичне аранжмане под којима ће се такви производи испоручивати, а посебно мере које ће ESA предузети у вези са својим извођачима радова како би се омогућило да држава чланица која подноси захтев добије те производе. Коначно, ова држава чланица може затражити од ESA да се изјасни да ли сматра да су цене које су предложили извођачи радова фер и разумне и да ли би их, под сличним околностима, сматрала прихватљивим. Испуњавање захтева из овог става неће подразумевати додатне трошкове за ESA, а све трошкове који произилазе из таквих захтева треба да сноси држава чланица која подноси захтев.

Приликом дефинисања својих мисија ESA може узети у обзир лансирне ракете или друге системе за свемирски транспорт развијене у оквиру њених програма, или од стране држава чланица, или уз њен значајан допринос. Према члану 8. Конвенције, ESA у таквим ситуацијама треба да пружи предност њиховом коришћењу уз одговарајућу надокнаду, ако то не представља неразуман недостатак у поређењу са другим лансирним ракетама или средствима за свемирски транспорт која су доступна у предвиђено време, а у погледу трошкова, поузданости и погодности за мисију. Ако активности или програми из члана 5. Конвенције укључују употребу лансирних ракета или других система за свемирски транспорт, државе учеснице које подnose предметни програм на одобрење или прихватање треба да обавесте Савет о предвиђеном лансирном уређају или систему за свемирски транспорт. Ако током извршења програма државе учеснице желе да користе лансирну ракету или систем за свемирски транспорт осим оног који је првобитно усвојен, Савет може донети одлуку о овој промени у складу са истим правилима која су примењена у вези са почетним одобравањем или прихватањем програма.

4) СВЕМИРСКА ПОЛИТИКА

Политика коју ESA треба да разради и примени треба да буде осмишљена на начин да испуни захтеве Европског свемирског програма и координисаних националних свемирских програма на исплатив начин. Тако, према члану 7. Конвенције, свемирска политика треба да побољша светску конкурентност

европске индустрије одржавањем и развојем свемирске технологије и подстицањем рационализације и развоја индустријске структуре прикладне захтевима тржишта користећи, пре свега, постојећи индустријски потенцијал свих држава чланица. Она има задатак и да обезбеди да све државе чланице учествују на праведан начин (узимајући у обзир финансијски допринос), у спровођењу Европског свемирског програма и у повезаном развоју свемирске технологије.²³ Другим речима, свемирска политика треба да се спроводи с циљем ефикасног коришћења индустријског потенцијала производне структуре ESA, кроз координацију националних индустријских политика држава чланица, уз контролу усклађености свих свемирских компанија са стандардима и индустријском политиком ESA.²⁴ Индустријска политика ESA усмерена је на структурирање индустријског потенцијала, развој уједињења и специјализације свих делова. Ова политика спроводи се успостављањем односа између производних капацитета и потенцијалних тржишта за свемирске производе и свемирске услуге, кроз закључивање уговора са индустријским свемирским компанијама свих земаља чланица и обезбеђивањем интеракције са другим субјектима индустријске политике попут међународних тела и организација везаних за свемирске активности.

За извршење програма, Конвенција предвиђа да ESA треба да пружи предност индустрији у свим државама чланицама, чиме им се даје максимална прилика да учествују у раду од технолошког интереса који се за њу обавља.²⁵

²³ ESA је обавезна да испуни захтеве Европског свемирског програма и координисаних националних свемирских програма на исплатив начин. Она у погледу комерцијалних активности треба да побољша светску конкурентност европске индустрије одржавањем и развојем свемирске технологије и подстицањем рационализације и развоја индустријске структуре која одговара захтевима тржишта, користећи пре свега постојећи индустријски потенцијал свих држава чланица. Такође, ESA треба да осигура да све државе чланице учествују на правичан начин у финансирању комерцијалних програма. Отуд она има добро избалансирана права и обавезе које, под условом да се ефикасно користе за укључивање европских приватних компанија у њихове програме, могу осигурати динамичан развој напредних технологија у корист свих грађана Европе. Видети: Renáta Dolanská, Vira Halunko, "Legal Status of the European Space Agency", *Advanced Space Law*, 2019, Vol. 3, p. 13.

²⁴ Почетком 2025. године ESA је објавила „Стратегију 2040“, дугорочни план који је усвојио Савет ради дефинисања приоритета агенције. Стратегија следи „Агенду 2025“ усредсређујући се на пет кључних циљева: 1) Заштиту планете и климе; 2) Унапређење истраживања свемира; 3) Јачање европске аутономије и отпорности; 4) Подстицање економског раста и конкурентности и, 5) Инспирисање будућих генерација. Видети: "ESA Agenda 2025". Интернет: https://esamultimedia.esa.int/docs/ESA_Agenda_2025_final.pdf; "ESA Strategy 2040". Интернет: https://esamultimedia.esa.int/docs/corporate/ESA_Strategy_2040_InDepth.pdf.

²⁵ ESA је успешно спроводила програм „Хоризонт 2020“, програм за период 2014–2020, који је био највећи програм ЕУ за истраживање и иновације са финансијским фондом од скоро 80 милијарди евра.

Европска свемирска агенција може да искористи предности слободног конкурентског надметања у свим случајевима, осим када би то било неспојиво са другим дефинисаним циљевима индустријске политике. Друге циљеве може дефинисати Савет једногласном одлуком свих држава чланица.²⁶ За извршење својих програма ESA треба максимално да користи спољне извођаче радова у складу са одржавањем интерних капацитета наведених у члану 6. Конвенције.²⁷ Са друге стране, државе чланице треба да прате да

²⁶ Детаљни аранжмани за постизање циљева наведени су у Анексу V и у правилима која усвоји Савет двотрећинском већином свих држава чланица.

²⁷ Обједињујући приступ ESA са приступима појединачних земаља чланица Европске уније, 22. маја 2007. године, усвојена је Европска свемирска политика. Тиме је по први пут створен заједнички политички оквир за свемирске активности у Европи. У данашњим околностима, Европска свемирска политика суочава се са различитим изазовима као што су борба против климатских промена, подстицање технолошких иновација и пружање социо-економских користи грађанима. Она поставља визију и стратегију за свемирски сектор, обухватајући питања попут безбедности, приступа свемиру и истраживањима. Између различитих циљева Европске свемирске политике профилишу се промоција конкурентности и аутономије у свемиру и усклађивање свемирских инвестиција са приоритетима Европске уније, као што су Европски зелени план и Дигитална деценија. Она подразумева координацију између ЕУ, ESA и држава чланица. Овај процес је настављен кроз билатералне аранжмане (нпр. о безбедности и размени класификованих информација из 2008. године), као и кроз амандмане на Либонски споразум. Током 2016. године усвојена је Свемирска стратегија за Европу. У фебруару 2021. године Европска унија усвојила је Акциони план о синергијама између цивилне, одбрамбене и свемирске индустрије, да би у истом периоду наредне године усвојила Заједничко саопштење о Приступу ЕУ управљању свемирским саобраћајем. У марту 2022. Европска унија доноси веома важан Стратешки компас за безбедност и одбрану – стратегијски документ који по први пут садржи заједничку визију и детаљне циљеве о одбрани европског поретка. Током 2023. године Комисија и Високи представник представили су Заједничко саопштење о Европској свемирској стратегији за безбедност и одбрану. Стратегија је директна имплементација претходно усвојеног Стратешког компаса који је дефинисао свемирски простор за спорни стратешки домен, који захтева предузимање низа акција покривају мере против различитих свемирских претњи. У јуну 2025. године Европска комисија предложила је „Закон ЕУ о свемиру“, нови скуп амбициозних мера како би се европски свемирски сектор учинио чистијим, безбеднијим и конкурентнијим, будући да су европска правила о свемиру тренутно фрагментирана, са много различитих националних приступа. Ова неједнакост кочи иновације, смањује европски тржишни удео и ствара додатне трошкове. Јасан и хармонизован оквир на европском нивоу осигурао би безбедност, отпорност и еколошку одговорност широм Уније, а истовремено би помогао компанијама да расту и шире се преко граница. Овај легислативни акт ЕУ о свемиру отуд има за циљ да смањи бирократију, заштити свемирску имовину и створи фер и предвидљиве услове за индустрију. Видети: Francis Lyall, Paul B. Larsen, *Space Law – A Treatise*, op. cit., p. 23; „Communication from the Commission to the European Parliament, the

мултилатерални свемирски програми које спроводе са државама које нису чланице ESA не угрожавају научне, економске или индустријске циљеве ESA.²⁸

5) РАЗМЕНА ИНФОРМАЦИЈА

Чланом 3. Конвенције предвиђено је да ће државе чланице и ESA олакшати размену научних и техничких информација које се односе на области свемирског истраживања и технологије и њихове свемирске примене, с тим да држава чланица неће бити обавезна да саопшти било какве информације добијене ван ESA ако сматра да би таква комуникација била у супротности са интересима њене сопствене безбедности или њеним сопственим споразумима са трећим странама, или условима под којима су такве информације добијене. Приликом обављања својих активности (у складу са чланом 5. Конвенције), ESA ће осигурати да се сви научни резултати објаве или на други начин ураде широко доступним након претходне употребе од стране научника одговорних за експерименте. Добијени редуковани подаци биће власништво ESA. Приликом склапања уговора или споразума, ESA ће, у вези са резултујућим проналасцима и техничким подацима, осигурати права која су прикладна за заштиту њених интереса, интереса држава чланица које учествују у релевантном програму, и интереса лица и тела под њиховом јурисдикцијом. Ова права укључују посебно права приступа, објављивања и коришћења. Такви проналасци и технички подаци биће саопштени државама учесницама. Ти проналасци и технички подаци који су власништво ESA биће откривени државама чланицама које их могу користити за сопствене сврхе или за сврхе лица и тела под њиховом јурисдикцијом и то бесплатно. Коначно, детаљна правила за примену претходних одредби треба да усвоји Савет ESA, двотрећинском већином свих држава чланица.²⁹

Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, *Space Strategy for Europe*, COM/2016/0705 final; Душко Димитријевић, „Стратешки компас за безбедност и одбрану ЕУ“, *Европско законодавство*, 2022, бр. 77–78, стр. 327–347; „Свемирска стратегија Европске уније за безбедност и одбрану“, *Европско законодавство*, 2025, бр. 89, стр. 179–202; “Commission proposes EU Space Act to boost market access and strengthen space safety”, European Commission, June 25, 2025. Интернет: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1583.

²⁸ Државе чланице ESA имају обавезу да све нове пројекте које намеравају да спроводе у сарадњи са ESA, или самостално, учине доступним за учешће свемирских компанија других држава чланица. Овај приступ осигурава учешће свемирских компанија из свих држава чланица и то без прављења изузетка. Видети: Renáta Dolanská, Vira Halunko, “Legal Status of the European Space Agency”, *op. cit.*, p. 11.

²⁹ “Rules on Information, Data and Intellectual Property”. Интернет: www.esa.int.

6) САРАДЊА

Европска свемирска агенција тесно сарађује са европском индустријом, националним свемирским агенцијама и Европском унијом. Такође, она сарађује и са свемирским агенцијама широм света.³⁰ Чланом 14. Конвенције прописано је да ESA може, на основу одлука Савета донетих једногласним гласањем свих држава чланица, сарађивати са међународним организацијама и институцијама, као и са владама, организацијама и институцијама држава које нису њене чланице. Она са њима може закључивати споразуме о сарадњи у оквиру различитих програма.³¹ Детаљне аранжмане за такву сарадњу

³⁰ У претходном периоду ESA је обављала низ оперативних и научних мисија у сарадњи са националним свемирским агенцијама, посебно јапанском JAXA, француском CNES, италијанском *Agenzia Spaziale Italiana*, немачком *Deutsches Zentrum für Luft und Raumfahrt – DLR*, америчком NASA и кинеском CNSA. ESA се нарочито ослањала на сарадњу са NASA, посебно у погледу коришћења свемирског шатла (*Space Shuttle*), који је био примарно лансирано возило које су астронаути ESA користили за лансирање до и из свемира, укључујући Међународну свемирску станицу, а кроз партнерске програме са NASA (нпр. *Discovery* и *New Frontiers*). Иначе, свемирски шатл био је у употреби од 1981. до 2011. године у оквиру програма који је обухватио пет орбитера (*Columbia*, *Challenger*, *Discovery*, *Atlantis* и *Endeavour*). Занимљиво је да је, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века, програм *Spacelab* био заједнички истраживачки програм ESA и NASA у оквиру којег је ESA развила орбиталне лабораторије за свемирски шатл за неколико експерименталних летова са људским посадама у којима је ESA узела учешће. ESA је узела учешће и у лансирању Међународног ултраљубичастог истраживача (IUE), првог светског телескопа у високој орбити, који је веома успешно радио 18 година. У мисијама роботске науке и истраживачким мисијама, NASA је била главни партнер ESA. Тако, *Cassini-Huygens* била је заједничка мисија са NASA, упоредо са инфрацрвеном свемирском опсерваторијом, *INTEGRAL*-ом, *SOHO*-ом и другима. Такође, свемирски телескоп *Hubble* био је део заједничког пројекта NASA и ESA. Заједнички пројекти ESA и NASA укључују и свемирски телескоп *James Webb* и предложену свемирску антену ласерског интерферометра. Током 2008. године европска лабораторија *Columbus* лансирана је свемирским шатлом *Atlantis* до Међународне свемирске станице. Овим је ESA постала одговоран партнер у операцијама и коришћењу Међународне свемирске станице, чиме је стекла право да шаље своје астронауте на дуготрајне мисије као чланове њене сталне посаде. NASA је подржала мисију ESA – *Marko Polo-R* која је слетела на астероид *Bennu* у октобру 2020. године. Такође, NASA и ESA планирају заједничко учешће у мисији враћања узорка на Марс. У октобру 2020. године ESA је склопила меморандум о разумевању са NASA како би заједно радиле на програму *Artemis*, који треба да обезбеди орбитирајућу Лунарну капију. Такође, овај програм требало би да омогући прво слетање на Месец са посадом у последњих 50 година. Иначе, ESA је ангажована и у комерцијалним програмима NASA, а такође сарађује са NASA и на производњи сервисног модула *ECM* за свемирску летелицу *Orion*, која лети на систему за лансирање свемира (*Space Launch System*).

³¹ ESA тако има закључене аранжмане о сарадњи са Канадом која учествује у одређеним свемирским програмима. Такође, ESA је закључила споразуме о сарадњи са европским

дефинише Савет двотрећинском већином држава које учествују у дотичном програму. Ови споразуми могу предвидети да држава која није чланица има право гласа у Савету када овај разматра питања која се односе на програм у коме та држава учествује. Наведена сарадња може имати облик давања придруженог чланства државама које нису чланице, ако се обавезу да допринесу студијама будућих пројеката из члана 5. Конвенције.³²

7) ПРАВНИ СТАТУС

Чланом 15. Конвенције предвиђено је да ESA има правни субјективитет, а да она, њени запослени, стручњаци и представници њених држава чланица, уживају правни капацитет, привилегије и имунитете предвиђене у Анексу I. Закључењем споразума о седишту ESA и установа основаних у складу са чланом 6. Конвенције принципијелно се гарантује неповредивост ESA. Агенција задржава имунитет од јурисдикције и извршења. Штавише, зграде и просторије, документација, архива ESA су неповредиве. Имовина и средства ESA, где год се налазе, имуни су од реквизиције, конфискације и експропријације. У оквиру својих званичних активности, имовина и приходи ESA ослобођени су од директних пореза. Роба коју увози или извози ESA ослобођена је свих увозних и извозних дажбина и пореза и свих забрана и

државама: Бугарском, Кипром, Словачком, Хрватском и Малтом, као и са државама ван Европе: Бразилом, Аргентином, Кином, Русијом, Индијом и Турском.

³² Детаљне аранжмане за свако придружено чланство дефинише Савет двотрећинском већином гласова свих држава чланица. Само приступање захтева једногласност држава чланица према члану 22. Конвенције. Инструменти о приступању депонују се Влади Француске. Савет је у марту 2001. године донео „План за европске државе сарадње“ (*Plan for European Co-operating States – PECS*), којим је прописао поступак за приступање европских држава у ESA. Тако, државе које желе да постану пуноправни члан ESA то чине у три фазе. У првој фази треба да потпишу споразум о сарадњи који јој намеће ограничене финансијске одговорности. Ако европска држава жели чвршћу сарадњу, у том случају закључује „споразум о европској државној сарадњи“ (*European Cooperating State Agreement – ECS*), којим стиче могућност да учествује у свим програмима ESA, осим у програму основних технолошких истраживања. Ову врсту споразума обично прати и посебан план за европску државу сарадњу, тзв. *Повеља PECS*. Ово је петогодишњи програм основних истраживачких и развојних активности усмерених на побољшање капацитета свемирске индустрије земље. На крају петогодишњег периода земља може да започне преговоре о пуноправном или придруженом чланству или пак да потпише нову *Повељу PECS*. Тако су, у децембру 2014. године, министри ESA одобрили резолуцију којом се позива на почетак разговора са Израелом, Аустралијом и Јужном Африком о споразумима о придруживању. Видети: Bernard Zufferey, „The Plan for European Co-operating States (PECS): Towards an enlarged ESA Partnership”, 22 November 2006. Интернет: <http://esamulti.media.esa.int/docs/PECS/documents/PECSPresentation2006.pdf>.

ограничења увоза или извоза. Државе чланице не могу ограничити циркулацију публикација и другог информативног материјала ни на законски ни на административни начин. Никаква цензура не може се применити на званичну комуникацију Агенције. Државе чланице треба да предузму све одговарајуће мере како би осигурале неповредивост ESA и осигурале некршење сродних права од стране других јавних или приватних лица.

Будући да је ESA у потпуности одговорна за свемирске активности европског континента, посебно за заједничку организацију, припрему и лансирање свемирских објеката, она је након ступања на снагу Конвенције, трајно преузела сва прописана права и обавезе. Она тако има својинска права над резултатима истраживања. ESA, као што је већ речено има и право да прикупља релевантне информације и да их дели са државама чланицама. Она има право да обраћа пажњу на празнине, дуплирање или да пружа савете и помоћ за хармонизацију међународних и националних програма. У погледу координације и интеграције програма, ESA има право да благовремено прима од држава чланица информације о пројектима који се односе на нове свемирске програме. Такође, има право да врши евалуацију научних и индустријских програма и да формулише одговарајућа правила која Савет треба да усвоји једногласним гласањем свих држава чланица. Уз то, ESA има и друга права попут права да закључује уговоре, да купује и располаже покретном и непокретном имовином, као и да учествује у судским поступцима. Она може да поседује фондове, да прима готовину и хартије од вредности и да слободно располаже њима. Такође, она нема мање права и правних могућности од оних које свака држава чланица даје другим међународним организацијама.³³

8) ОРГАНИ

Организациону структуру Европске свемирске агенције чине Савет и Директорат под генералним директором, коме помаже особље (члан 10. Конвенције).³⁴

³³ Renáta Dolanská, Vira Halunko, "Legal Status of the European Space Agency", *op. cit.*, p. 12.

³⁴ У организациону структуру ESA спадају организациони делови који се налазе у државама чланицама, и то: Европски центар за астронауте (*European Astronauts Centre*) у Келну (Немачка), Европски центар за свемирску астрономију (*European Space Astronomy Centre*) у Мадриду (Шпанија), Европски центар за свемирске операције (*European Space Operations Centre*) у Дармштату (Немачка), Центар за посматрање Земље (*Centre for Earth Observation*) у Фраскатију (Италија), Европски центар за свемирска истраживања и технологију (*European Space Research and Technology Centre*) у Нордвјику (Холандија), Европски центар за свемирске примене и телекомуникације (*European Centre for Space Applications and Telecommunications*) у Оксфорширу (Уједињено Краљевство), Европски центар за свемирску безбедност и образовање (*European Space Security and Education Centre*) у Реду

Савет

Савет је врховни легислативни и извршни орган ESA.³⁵ Према члану 11. Конвенције састоји се од представника држава чланица. Он се састаје по потреби, било на нивоу делегата или на министарском нивоу. Састанци се одржавају у седишту ESA, осим ако Савет не одлучи другачије. Иначе, мандат председника и потпредседника Савета траје две године, с тим да могу бити поново бирани за још један мандат од годину дана. Председник руководи радом Савета и обезбеђује припрему његових одлука, обавештава државе чланице о предлозима за извршење опционог програма, помаже у координацији активности органа Агенције. Одржава везу са државама чланицама, преко њихових делегата у Савету, о питањима опште политике која се тичу ESA и настоји да усклади њихове ставове о томе. У периоду између састанака председник може да се саветује са генералним директором. Помоћ у раду председника обезбеђује посебан Биро, чији састав одређује Савет. Биро има саветодавну функцију. Када се Савет састане на министарском нивоу, том приликом бира председника само за тај састанак који поред административних функција има и обавезу да сазове наредни министарски састанак. Савет је надлежан да одобрава активности и програм Европске свемирске агенције већином гласова свих држава чланица. Одлуке се могу мењати само новим одлукама које усвоји двотрећинска већина свих држава чланица. Тако, на пример, једногласно се одлучује о нивоу ресурса који ће бити доступни Агенцији за нови петогодишњи период припреме састанака Савета. Савет доноси двотрећински препоруке упућене државама чланицама. Потом још има могућност и да гласовима већине прихвати сваки програм, да утврђује редослед његове реализације и да усваја годишње планове рада. Савет двотрећински усваја општи буџет и финансијске прописе и друге финансијске аранжмане Агенције укључујући и ревидирани завршни рачун. Истом већином врши искључење државе која не извршава своје финансијске обавезе. Такође, истом већином одобрава и трансфер технологије ван територије држава чланица. Пријем нових држава у чланство ESA, према члану 22. Конвенције, претпоставља једногласну одлуку.

Свака држава чланица има један глас у Савету. Међутим, држава чланица нема право гласа о питањима која се тичу искључиво прихваћеног програма у којем не учествује. Држава чланица нема право гласа у Савету ако износ њених заосталих доприноса ESA, у вези са свим активностима и програмима

(Белгија), као и канцеларије за везу у Белгији, САД и Русији. ESA поседује и лансиру базу у Француској Гвајани и земаљске/пратеће станице у различитим деловима света. Видети: Inessa Kostenko, "European Space Agency: an Overview of the Legal Frame", *Advanced Space Law*, 2019, Vol. 3, pp. 64–65.

³⁵ Gabriel Lafferranderie, *European Space Agency*, Kluwer Law International, The Hague 2005, p. 57.

обухваћеним чланом 5. у којима учествује, прелази процењени износ њених доприноса за текућу финансијску годину. Штавише, ако износ заосталих доприноса државе чланице за било који од програма у којима учествује прелази процењени износ њених доприноса за тај програм за текућу финансијску годину, та држава чланица нема право гласа у Савету о питањима која се односе искључиво на тај програм. У сваком таквом случају, држава чланица може да гласа у Савету ако двотрећинска већина свих држава чланица сматра да је неплаћање доприноса последица околности ван њене контроле.

Присуство делегата већине свих држава чланица неопходно је да би се остварио кворум на било ком састанку Савета. Осим ако ова Конвенција не предвиђа другачије, одлуке Савета се доносе простом већином држава чланица које су заступљене и гласају. Приликом одређивања једногласности, или већине предвиђене овом Конвенцијом, неће се узимати у обзир држава чланица која нема право гласа.

Савет има пословник о раду који сам усваја. Он према члану 11. Конвенције има обавезу да оснује Комитет за научни програм, који има могућност да доноси одлуке у вези са тим програмом, што је увек подложно функцијама Савета у одређивању нивоа ресурса и усвајању годишњег буџета. Мандат Комисије за научни програм утврђује Савет двотрећинском већином свих држава чланица. Савет може основати и друга помоћна – подређена тела о чијим задацима и мандату одлучује двотрећинском већином свих држава чланица.³⁶ Овај члан прописује и одређене изузетке, те када тело Савета испитује питање које се искључиво односи на један од опционих програма државе које не учествују у његовој реализацији немају право гласа, осим ако све државе учеснице не одлуче другачије.

Генерални директор и особље

Према члану 12. Конвенције Савет двотрећинском већином именује генералног директора на одређени период. Истовремено, он има право да истом већином прекине његово именовање. Генерални директор представља

³⁶ Савет је тако основао помоћна тела попут Административног и финансијског одбора, Одбора за финансијску политику, Одбора за међународне односе, Надзорног и Безбедносног одбора и Комитета за научни програм. Савет је основао и одређене програмске одборе као што су Заједнички одбор за програм комуникационих сателита, Одбор програма за свемирски транспорт, Програмски одбор за посматрање Земље, Програмски одбор за људске летове у свемир, микрогравитацију и истраживање, Програмски одбор за сателитску навигацију и Програмски одбор за свесност о свемирској ситуацији. Неки додатни одбори формиран су ван оквира Конвенције, као на пример, Програмски саветодавни одбор и Координациони одбор за спровођење Међувладиног споразума о Међународној свемирској станици. Видети: “ESA’s organs and functioning”, ESA. Интернет: https://www.esa.int/About_Us/Law_at_ESA/ESA_s_organs_and_functioning.

главног извршног директора Агенције и њеног законског заступника.³⁷ Он предузима све мере неопходне за управљање ESA. У том смислу он извршава њене програме, спроводи њену политику и испуњава њене циљеве у складу са директивама које издаје Савет. Он има овлашћења над установама ESA. Генерални директор у погледу финансијске администрације делује у складу са одредбама Анекса II. Он подноси годишњи извештај Савету, а овај извештај се након усвајања објављује. Он такође подноси различите предлоге у вези активности и програма, као и мерама за испуњавање циљева Агенције. По правилу, генерални директор присуствује састаницима ESA без права гласа.

Савет може одложити именовање генералног директора за период који сматра потребним, након ступања на снагу ове Конвенције или у случају накнадног упражњења места. У овом случају, има право да именује лице које ће деловати уместо њега, а које ће имати овлашћења и одговорности које Савет може одредити.

Генералном директору, према члану 12. Конвенције, помаже научно, техничко, административно и канцеларијско особље које он сматра потребним, у границама које одобри Савет. Више руководно особље именује и разрешава Савет, на препоруку генералног директора. Именовања и разрешења која врши Савет захтевају двотрећинску већину свих држава чланица. Остале чланове особља именује и може их разрешити генерални директор, поступајући по овлашћењу Савета. Сво особље у радном је односу на основу њихових квалификација, узимајући у обзир одговарајућу расподелу радних места међу држављанима држава чланица. Именовања и престанак радног односа мора бити у складу са правилником о особљу. Научници који нису чланови особља и који спроводе истраживања у установама ESA подвргнути су надлежностима генералног директора и свим општим правилима које усвоји Савет.

Према члану 12. Конвенције одговорности генералног директора и особља у вези са Агенцијом имају искључиво међународни карактер. У обављању својих дужности они не могу тражити нити примати упутства од било које владе или од било ког органа изван ESA. Свака држава чланица, према овој одредби, дужна је да поштује међународни карактер одговорности генералног директора и особља ESA, те отуд немају право да утичу на њих у обављању њихових дужности.

9) РЕШАВАЊЕ СПОРОВА

Члан 17. Конвенције садржи уобичајена правила која се односе на арбитражно решавање правних спорова. Тако, сваки спор између две или више

³⁷ Inessa Kostenko, "European Space Agency: an Overview of the Legal Frame", *op. cit.*, p. 65.

држава чланица, или између било које од њих и ESA, у вези са тумачењем или применом ове Конвенције или њених Анекса, као и сваки спор наведен у члану 26. Анекса I који није решен од стране или путем Савета, биће, на захтев било које стране у спору, поднет на арбитражу. Осим ако стране у спору не одлуче другачије, арбитражни поступак треба да се одвија у складу са овим чланом и са додатним правилима која Савет треба да усвоји двотрећинском већином свих држава чланица. Арбитражни суд који треба да реши спор састоји се од три члана. Свака страна у спору номинује једног арбитра, а ови арбитраи номинују трећег арбитра који треба да преузме улогу председника Арбитражног суда. Државе чланице које нису стране у спору могу интервенисати у поступку уз сагласност Арбитражног суда ако сматра да имају значајан интерес за одлуку у том случају. Исто право има и ESA. Арбитражни суд треба да одреди своје седиште и успостави своја правила поступка. Одлука Арбитражног суда доноси се већином гласова његових чланова који се не могу уздржати од гласања. Ова одлука је коначна и обавезујућа за све стране у спору и против ње се не може уложити жалба. Стране су дужне да се без одлагања придржавају одлуке. У случају спора око њеног значења или обима, Арбитражни суд треба да је тумачити на захтев било које стране у спору. Неиспуњавање обавеза из одлуке Арбитражног суда од стране било које државе чланице може повући санкцију у виду престанка чланства у ESA. Ова одлука је законита у случају да је донета двотрећинском већином свих држава чланица.³⁸

10) ОТКАЗИВАЊЕ ЧЛАНСТВА

Према члану 24. Конвенције свака држава чланица може након шест година од њеног ступања на снагу исту отказати обавештавањем Владе Француске, која ће обавестити остале државе чланице и генералног директора. Отказивање ступа на снагу на крају финансијске године која следи ону током које је обавештено Влади Француске. Након што отказивање ступи на снагу, дотична држава остаје обавезна да поштује свој део апропријација за плаћања које одговарају одобреном уговорном овлашћењу коришћених, како у оквиру буџета којима је доприносила за годину у којој је отказивање обавештено Влади Француске, тако и у оквиру претходних буџета. Држава чланица која отказује Конвенцију обештетиће ESA за сваки губитак имовине на својој територији, осим ако се са ESA не може закључити посебан споразум за даље коришћење ове имовине или наставак одређених активности ESA на територији поменуте државе. Сваки такав посебан споразум одређује посебно

³⁸ Абитражно решавање спорова садржано је и у клаузули 35(2) „Општих клаузула и услова за уговоре са ESA“. Видети: “Regulations of the European Space Agency: General Clauses and Conditions for ESA Contracts”, ESA/REG/002, rev. 2, Paris, 29 June 2015 (revised 5 July 2019).

у којој мери и под којим условима ће се одредбе ове Конвенције наставити примењивати, након што отказ ступи на снагу. Могуће је да држава чланица која отказује Конвенцију и ESA заједнички утврде све додатне обавезе које ће сносити поменута држава.

11) ДИСОЛУЦИЈА

Конвенција у одредби члана 25. садржи посебну клаузулу која се односи на престанак ESA као међународне међувладине организације. Она предвиђа механизме сукцесије у случају да ESA буде распуштена.³⁹ Услов за то је ако број држава чланица падне на мање од пет. Агенција се може распустити у било ком тренутку споразумом између држава чланица. У случају распуштања, Савет треба да именује ликвидациони орган, који ће преговарати са државама на чијим територијама се налазе седиште и установе ESA у том тренутку. Правни субјективитет ESA не престаје покретањем ликвидације. Ако се у ликвидационом поступку утврди вишак, исти ће бити распоређен међу оним државама које су чланице ESA у време распуштања, сразмерно доприносима које су стварно уплатиле од датума када су постале стране ове Конвенције. У случају дефицита, он ће бити подмирен од стране истих држава сразмерно њиховим доприносима процењеним за текућу финансијску годину.

12) ИЗВОРИ

- “Agreement between the Governments of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Belgium, Denmark, France, the Federal Republic of Germany, Italy, the Netherlands, Norway, Spain, Sweden and Switzerland setting up a Preparatory Commission to study the possibilities of European collaboration in the field of space research”. Meyrin, 1 December 1960, *UN Treaty Series*, 1964, Vol. 507.
- “Commission proposes EU Space Act to boost market access and strengthen space safety”, European Commission, June 25, 2025. Интернет: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1583.
- “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions”, *Space Strategy for Europe*, COM/2016/0705 final.

³⁹ Kirsten Schmalenbach, “International Organizations or Institutions, Succession”, Oxford Public International Law, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2017. Интернет: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e510?print=pdf>.

- “Convention for the Establishing of a European Organisation for the Development and Construction of Space Vehicle Launchers”, 1962, *UN Treaty Series*, 1964, Vol. 507.
- “Convention for the Establishment of a European Space Research Organisation”, 1962, *UN Treaty Series*, 1965, Vol. 528.
- “Convention for the Establishment of a European Space Agency”, *UN Treaty Series*, 1983, 1297.
- “Cosmic Vision, Space Science for Europe 2015–2025”, 2019. Интернет: <http://sci.esa.int/cosmicvision/46510-cosmic-vision/>.
- “CSAGI Guide to World Data Centers”, in: *Annals of the International Geophysical Year*, 1959, Vol. 7, pp. 139–374; C. N. Hill, *A Vertical Empire: The History of the UK Rocket and Space Programme, 1950–1971*, World Scientific Publishing, London, 2001.
- “Council of Europe Recommendation 251”, 24 September 1960.
- Димитријевић, Душко, „Свемирска стратегија Европске уније за безбедност и одбрану“, *Европско законодавство*, 2025, бр. 89.
- Димитријевић, Душко, „Стратешки компас за безбедност и одбрану ЕУ“, *Европско законодавство*, 2022, бр. 77–78.
- Dolanská, Renáta, Halunko, Vira, “Legal Status of the European Space Agency”, *Advanced Space Law*, 2019, Vol. 3.
- “ESA Convention and Council Rules of Procedure”, ESA Communications, Noordwijk, 2019.
- “ESA’s organs and functioning”, ESA. Интернет: https://www.esa.int/About_Us/Law_at_ESA/ESA_s_organs_and_functioning.
- “ESA Agenda 2025”. Интернет: https://esamultimedia.esa.int/docs/ESA_Agenda_2025_final.pdf; “ESA Strategy 2040”. Интернет: https://esamultimedia.esa.int/docs/corporate/ESA_Strategy_2040_InDepth.pdf.
- Gannon, Megan, “European Space Agency leaders expect a challenging year ahead”, *Spacenews*, 2019. Интернет: <https://spacenews.com/european-space-agency-leaders-expect-achallenging-year-ahead/>.
- “History of Europe in Space”, ESA. Интернет: https://www.esa.int/About_Us/50_years_of_ESA/History_of_Europe_in_space.
- Kostenko, Inessa, “European Space Agency: an Overview of the Legal Frame”, *Advanced Space Law*, 2019, Vol. 3.
- Krige, John, Russo, Arturo, Sebesta, Laurenza, *A History of the European Space Agency 1958–1987: The story of ESRO and ELDO 1958–1973*, ESA, 2000, Vol. II.
- Lafferranderie, Gabriel, *European Space Agency*, Kluwer Law International, The Hague 2005.
- “Launching a New Era with JAXA: Interview with Jean-Jacques Dordain”. Интернет: https://web.archive.org/web/20050706132534/http://www.jaxa.jp/news_topics/interview/vol4/index_e.html). JAXA. 31. 10. 2003.

- Lyall, Francis, Larsen, Paul B., *Space Law – A Treatise*, Routledge, London/New York, 2025.
- “Regulations of the European Space Agency: General Clauses and Conditions for ESA Contracts”, ESA/REG/002, rev. 2, Paris, 29 June 2015 (revised 5 July 2019).
- Schmalenbach, Kirsten, “International Organizations or Institutions, Succession”, Oxford Public International Law, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2017, Интернет: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e510?print=pdf>.
- “The European Space Agency as a mechanism and an actor of international cooperation”, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Legal Subcommittee, Fifty-seventh session Vienna, 9–20 April 2018, A/AC.105/C.2/2018/CRP.20.
- Zufferey, Bernard, “The Plan for European Co-operating States (PECS): Towards an enlarged ESA Partnership”, 22 November 2006. Интернет: <http://esamulti.media.esa.int/docs/PECS/documents/PECSPresentation2006.pdf>.

13) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Анализа одредаба Конвенције о оснивању ESA указује да је ова међународна међувладина свемирска агенције „европска капија“ ка будућности свемирске науке. Главни циљ ESA јесте развој нових могућности, нових истраживања и нових свемирских достигнућа у Европи. Поред тога, ESA заузима важно место у осигурању истраживачких пројеката и технологија које треба да користе европским грађанима, али и читавом свету. С тим у вези је и њен економски допринос, будући да ESA координира финансијске и интелектуалне ресурсе својих чланица. Главни циљ ESA јесте развој Европског свемирског програма, као и имплементација најновијих свемирских истраживања у Европи и широм света кроз развој међународне сарадње. У том смислу, од круцијалне важности биле су њене покретачке истраживачке мисије попут *Giotto*-а, који је извео први прелет комете 1986. године, *Huygens*-а, који је извео прво меко слетање на површину ванземаљског тела иза Марса 2005. године, или *Rosetta*-е, која је извела прво слетање на комету 2014. године. Ове мисије стоје „раме уз раме“ поред једног од водећих светских програма за посматрање Земље који укључује *Earth Explorers*, флоту сателитских „породица“ *Sentinel* и серију сателита *Meteosat* и *MetOp* коју је развила Европска организација за експлоатацију метеоролошких сателита (*European Organisation for the Exploitation of Meteorological Satellites – EUMETSAT*). Уз наведене успехе и дугорочно учешће ESA у успостављању прве стално насељене међународне људске испоставе у Земљиној орбити – Међународне свемирске станице, као и развој нове генерације ракета *Ariane 6* (у условима геополитичких нестабилности и губитка приступа руским ракетама Сојуз-СТ), треба да допринесе јачању европских свемирских

капацитета и независном и слободном приступу европских земаља у истраживању и коришћењу свемира у мирољубиве сврхе. Коначно, успешна међународна сарадња ЕСА са партнерима широм света указује да ЕСА није само механизам, већ и значајан актер међународне сарадње. Сходно томе, а узимајући у обзир посебан значај који ЕСА има у дисеминацији знања, искустава, техничких капацитета, финансијских ресурса, као и у успостављању вредних свемирских и земаљских инфраструктура, било би сврсисходно да и Република Србија успостави одређене видове сарадње са овом међународном организацијом, или пак да узме учешће у њеном чланству, како би унапредила ниво својих научно-технолошких и економских капацитета у овој свемирској грани људске делатности.

EUROPEAN SPACE AGENCY

Duško DIMITRIJEVIĆ*

Abstract: The European Space Agency (ESA) is the main European actor in the exploration and use of space. It was founded in 1975 by the European Space Conference, which decided to create this Agency to merge the already existing organisations, the European Space Research Organisation (ESRO) and the European Launcher Development Organisation (ELDO). The purpose of the European Space Agency is to ensure and promote cooperation among European countries in space and scientific and technological research. Research should be used for scientific purposes and the development of operational systems in space. That presupposes the development and implementation of a long-term European space policy that sets out specific space objectives and recommends the harmonisation of national policies with those of other national and international organisations and institutions. Ultimately, this approach should lead to the coordination of space programmes within the European Union and the adoption of more coherent national industrial policies in the field of space. In this regard, the European Space Agency is also an important factor in the formation of international space law through the internal procedures it develops, as well as through the implementation of international space practices and agreements it concludes.

Keywords: European Space Agency – ESA, ESRO, ELDO, space exploration and use.

* Institute of International Politics and Economics, Belgrade. E-mail: dimitrijevicd@diplomacy.bg.ac.rs;
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3375-7280>.